

Türkiye’de Genç İstihdamı Efsaneler ve Gerçekler

Uluslararası Çalışma Örgütü ve Genç İşi Kooperatifin hazırladığı rapor, pandeminin ve ekonomik bunalımın etkilerinin gençlere yansımaları, gençlere insana yaraşır çalışma hakkını temin eden bir geleceği tartışmaya açıyor. Rapor, tüm kalkınma paydaşlarının gençlerin insana yaraşır iş haklarından yararlanmalarının önündeki engellerin kaldırılmasında iş birliği yapmaları için bir eylem çağrısı niteliğinde.

Berkin Şafak Şener*

* Genç İşi Kooperatif Ortağı

Uluslararası Çalışma Örgütü ve Genç İşi Kooperatif 27 Haziran 2022’de “Türkiye’de Genç İstihdamı: Yapısal Zorluklar ve Pandeminin Ev Sahibi Topluluklar ile Suriyeli Mülteciler Üzerindeki Etkileri”¹ başlıklı bir araştırma raporu yayımladı. Rapor, 18-29 yaş aralığındaki 1.800 katılımcıyla 15 Kasım 2021 ve 14 Aralık 2021 tarihleri arasında yapılan anketin çarpıcı bulgularını içeriyor:

1. Türkiye’deki gençlerin sosyoekonomik profiline ilişkin genel bir çerçeve sunuyor,
2. Pandeminin etkilerini de göz önünde bulundurarak gençlerin iş gücü piyasasına dair ihtiyaç ve beklentilerini yansıtıyor,
3. Gençlerin istihdam aracılık hizmetlerine ilişkin algı ve deneyimlerini ortaya koyuyor, ve
4. Gençlerin kadın istihdamına yaklaşımlarını ve Türkiye’den göç etme eğilimlerini aktarıyor.

Araştırma, Türkiye’de genç emeğinin iş gücü piyasasındaki konumuna ilişkin yaygın varsayımları yanlışlıyor.²

Fotoğraf: M. Cevahir Akbaş

Rapor bulguları, İstanbullu gençler ile 4 Ağustos 2022’de İPA Kampüs’te yapılan tanıtım etkinliğinde “Genç İstihdamında Efsaneler ve Gerçekler” başlığı altında tartışıldı. Panelde, pandeminin ve ekonomik bunalımın süregelen

etkilerinin gençlerde nasıl yansıdığı, gençlerin insana yaraşır çalışma hakkını temin eden bir geleceğin nasıl tasarlanabileceği değerlendirildi. Bu yazı, panelde tartışılan 12 efsane ve gerçeğe mercek tutuyor.

Efsane 1: Gençler geniş iş imkânlarına rağmen yeterince çalışmıyor.

Gerçek 1: Gençler fazla mesai yapıyor, güvencesiz çalışıyor, maaşını elden alıyor.

Araştırmaya göre, haftalık ortalama çalışma saati Suriyeliler arasında 59 saat, Türk çalışanlar arasında 46 saat olarak hesaplanmıştır. Ortalama bir genç, haftalık 45 saati aşarak fazla mesai yapmaktadır. Kayıtlı ve sigortalı çalışan Türk çalışanların oranı (yüzde 85) aynı şekilde çalışan Suriyelilere kıyasla (yüzde 29) yüksektir. Kayıt dışılığın bir sonucu olarak, Suriyelilerin yüzde 75’i, Türklerin yüzde 25’i maaşlarını elden nakden almaktadır.

Efsane 2: Türkiye’de istese herkes iş bulur, koşullar müsait!

Gerçek 2: Gençler arzu ettikleri koşullarda iş bulamayacaklarını düşünüyor ve hanedeki bakım yükünden ötürü iş aramıyor.

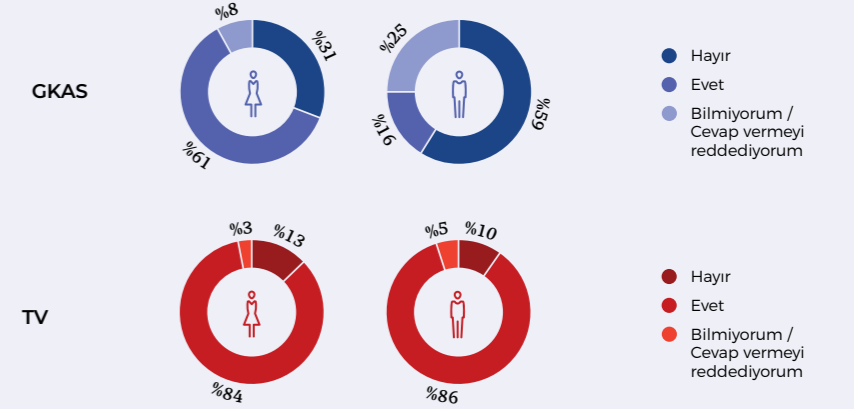
Suriyeli mülteciler (18-29) için NEET (ne eğitimde ne istihdamda olma) oranı, yüzde 38 gibi yüksek bir rakamda seyretmektedir. Bu rakam Türk vatandaşları arasında yüzde 31 olarak hesaplanmıştır. Bunun başlıca nedeni, Türk kadınlarının iş gücüne daha yüksek katılım göstermesi ve okula devam oranlarının daha yüksek olmasıdır. NEET oranlarında cinsiyet eşitsizliklerinin üstünde durmak önemlidir: Suriyeli erkekler arasında NEET oranı yüzde 19, Suriyeli kadınlar arasında ise yüzde 56’dır. Türk vatandaşları arasındaki farklar da kayda değerdir: Kadınlar arasında yüzde 37, erkekler arasında ise yüzde 25.

Efsane 3: Çalışma koşulları uygun olduğu hâlde gençler işlerini bırakıyor.

Gerçek 3: Gençler uzun çalışma saatleri, düşük maaş, şehir değişikliği ve hanedeki bakım yükünden dolayı işten ayrılıyor.

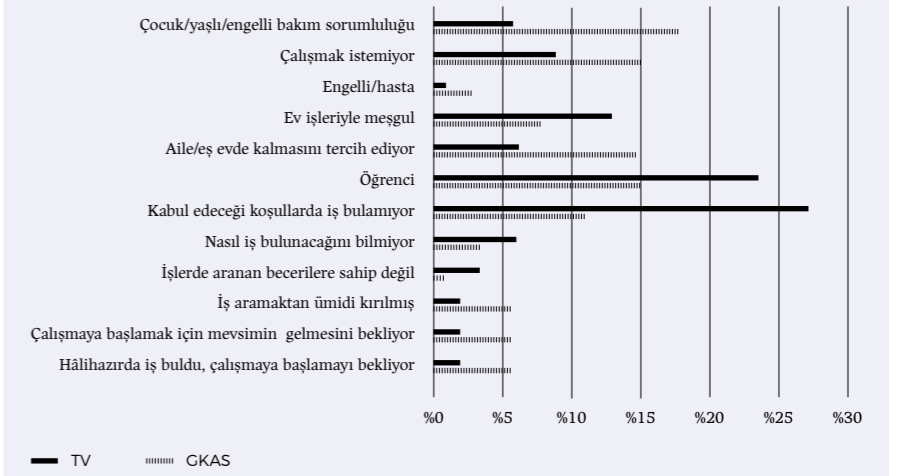
İnaktif gençlerin üçte birinden fazlasının (yüzde 38) geçmiş iş tecrübesi bulunmaktadır. Çalışan statüsündeyken istifa edenlerin başlıca işten ayrılma nedenleri arasında uzun çalışma saatleri, düşük maaş, ikamet edilen şehrin değişmesi ve ortaya çıkan ailevi sorumluluklar yer almaktadır. Erkekler kadınlara kıyasla düşük maaş daha fazla gerekçe olarak göstermiştir.

Sosyal güvenlik sigortası kayıt sıklığı

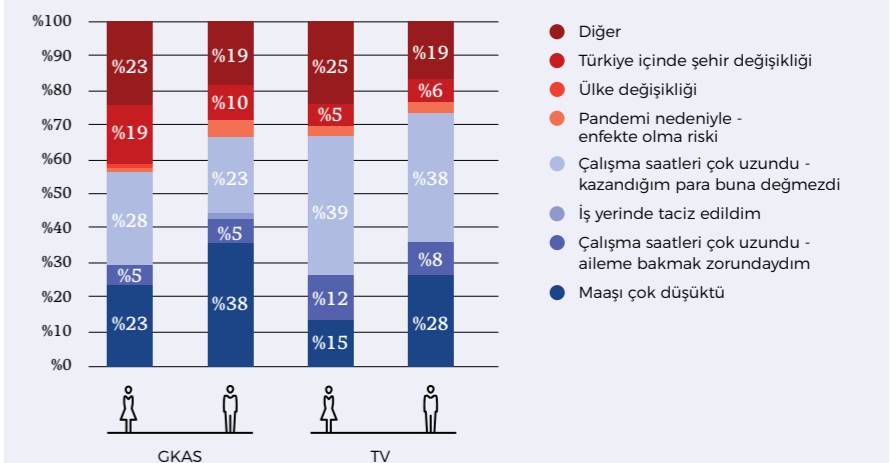
Şekil 1. Kayıt dışı çalışanlar: genç çalışanların sosyal güvenlik sigortası kayıt durumu

İnaktif gençlerin iş arama nedenleri

Şekil 2. İnaktif gençlerin iş arama nedenleri

İşten ayrılma nedenleri

Şekil 3. Milliyet ve cinsiyete göre çalışan gençlerin öne sürdüğü işten ayrılma nedenleri

Kadınlar istifa gerekçesi olarak evlilik, hamilelik ve ortaya çıkan çocuk bakım sorumluluklarının yanı sıra staj işlerinin geçici niteliğinden bahsetmiştir.

Efsane 4: Pandemi gençleri çok da etkilemedi.

Gerçek 4: Pandemide, gençler işten çıkarıldı, hanedeki bakım yükleri arttı veya işletmelerini kapatmak zorunda kaldılar.

Önceki işlerinden çıkarılanların başlıca işten çıkarılma nedenleri, pandemi (yüzde 44) ve ortaya çıkan yeni ailevi sorumluluklarıdır (yüzde 17). Kendi iş yerini kapatanların yüzde 30'u işletmenin kârlı olmadığını belirtirken yüzde 22'si başlıca nedenin pandemi olduğunu vurgulamıştır (yüzde 17 müşteri olmadığını, yüzde 5 enfekte olma riskiyle karşı karşıya olduğunu ifade etmiştir).

Efsane 5: Bu devirde çalışmayan genç, iş beğenmiyordu.

Gerçek 5: Hâlihazırda iş aramayan gençler, eğer ücretler yükselir, çalışma saatleri esnekleşir ve eşit muamele görürlerse çalışmayı kabule yakındır.

Araştırma, hâlihazırda çalışmayanların yüzde 81,6'sının iş aramadığını ortaya koymuştur. İnaktif topluluk çoğunlukla kadınlardan oluşmaktadır: İnaktif Türk gençlerinin %61'i, inaktif Suriyeli gençlerin ise yüzde 74'ü kadındır. NEET'lerin çoğu (yüzde 82) iş arayışı içinde değildir. İnaktif gençler; maaşın daha yüksek olması (yüzde 39), çalışma saatlerinin esnek olması (yüzde 16), çalışma saatlerinin daha az olması (yüzde 12) ve tüm çalışanlara eşit muamele edilmesi (yüzde 11) hâlinde kendilerine yapılacak iş teklifini kabul edeceklerini belirtmişlerdir.

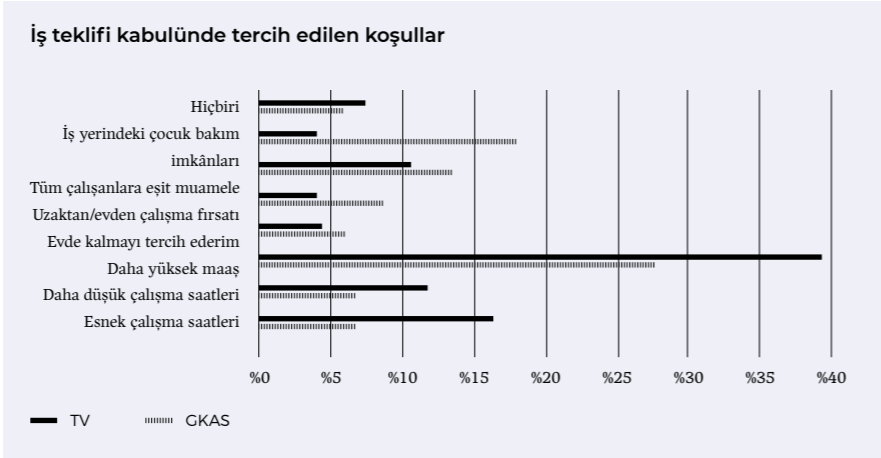
Efsane 6: Gençler iş arasa, hemen bulur. Piyasada iş çok.

Gerçek 6: İş arayan gençler ortalama yaklaşık 6 ayda iş buluyor.

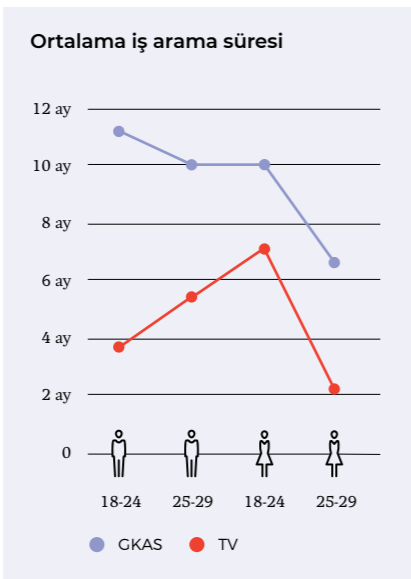
Çalışmayan gençlerin yüzde 18'i iş aramaktadır. Bu oran Türk gençleri arasında yüzde 17, Suriyeli gençler arasında ise yüzde 29'dur. İş arayanlar çoğunlukla kadındır: İş arayan kadınların oranı Türkler arasında yüzde 54, Suriyeliler arasında ise yüzde 71'dir. İşsiz gençler ortalama 5,6 aydır iş aramaktadır (Suriyeliler arasında 9,4 ay, Türk gençleri arasında 5 ay). İş arayan gençlerin üçte ikisinden fazlası (yüzde 73)

Şekil 4 Daha önce işletmesi olan gençlerin öne sürdüğü işletme kapatma nedenleri

Şekil 5 İnaktif gençlerin iş teklifi kabulünde tercih ettikleri koşullar

Şekil 6 İş arayanların ortalama iş arama süresi

tam zamanlı işleri, yüzde 19,3'ü yarı zamanlı işleri ve yüzde 5'i de serbest/evden çalışmayı tercih etmektedir.

Efsane 7: Yeter ki istesinler, gençlere iş çok. İş bulamayınca mazeret üretiyorlar.

Gerçek 7: Gençler ülkenin ekonomik koşulları, ücretlerin düşüklüğü ve iş bulmaya yardımcı olacak referans eksikliğinden dolayı iş bulamıyor.

NEET'lerin iş bulamama nedenleri arasında Türkiye'nin ekonomik koşulları (yüzde 23), teklif edilen maaşların beklenenden düşük olması (yüzde 21), iş bulmaya yardımcı olacak bir referans/tanıdık olmaması (yüzde 15) ve istenen düzeyde iş deneyimlerinin olmaması (yüzde 7) yer almaktadır.

Efsane 8: Gençler ülkeyi terk ediyor, başka ülkelere göçüyor.

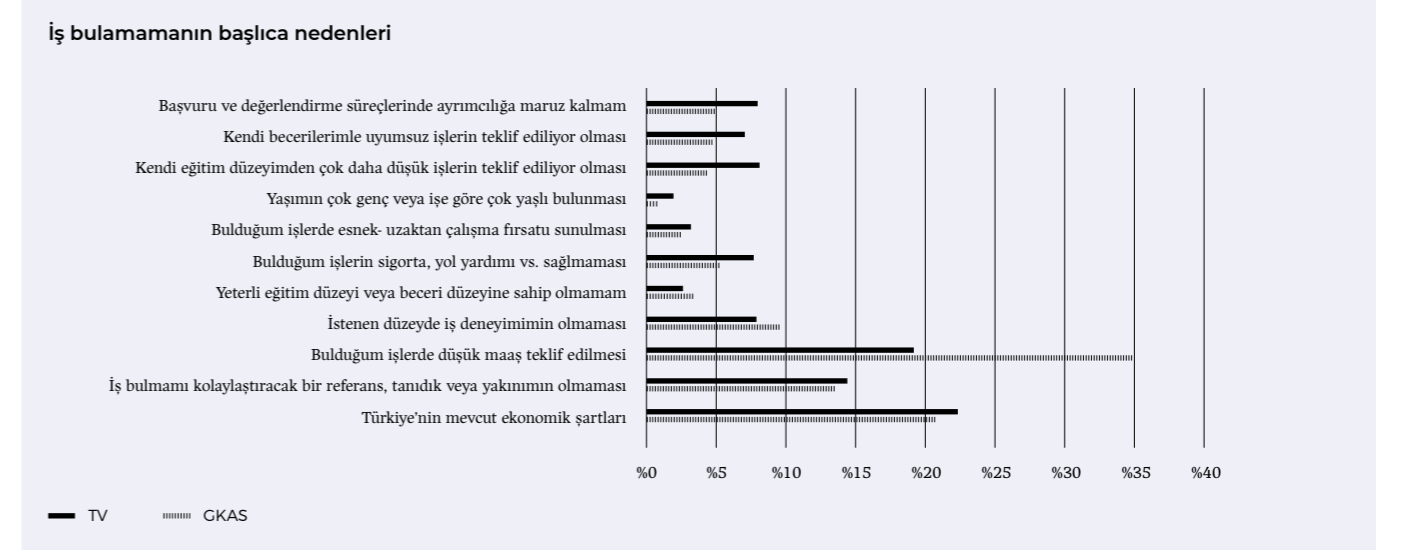
Gerçek 8: Mevcut vize rejimlerinin ve maddi imkânların elverdiği ölçüde özellikle eğitilmiş gençler göçmeyi düşünüyor.

Türk gençlerinin yüzde 3'ü beş yıl içinde ülkeyi terk etmeyi planlarken, yüzde 5'i de bu olasılığı değerlendirilmektedir. Ülkeyi terk etmeyi planlayanların yüzde 49'unun üniversite eğitimi almış olması (bu oran kalmak isteyenler arasında yüzde 28'dir), muhtemel bir beyin göçüne işaret etmektedir. Buna karşılık, Suriyeli gençlerin yüzde 18'i beş yıl içinde Türkiye'yi terk etmeyi planlarken, yüzde 48'i çekimser kalmış, yüzde 34'ü ise Türkiye'de kalmayı planladığını ifade etmiştir.

Efsane 9: Yeni nesil çok farklı, kadın-erkek ayrımı azalıyor.

Gerçek 9: Hanedeki bakım yükü ve ev dışında çalışma konularında genç kadınlara yönelik ayrımcılık sürüyor.

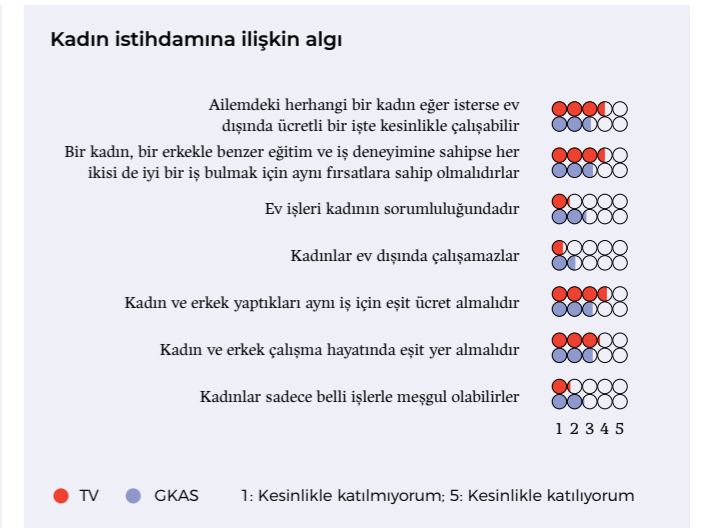
Gençlerin dörtte biri (yüzde 27) ev işlerinin kadınların sorumluluğu olduğu düşüncesindedir. Her beş gençten biri, kadınların ancak belirli işlerde çalışabileceği görüşündeyken, yüzde 15'i kadınların ev dışında çalışamayacağını ifade etmiştir. Suriyeli erkekler toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin ifadelerle önemli ölçüde daha az katılmaktadır. Suriyeli erkeklerin dörtte biri (yüzde 25) eşlerinin dışarıda çalışmasına izin vermemekte, bu oran, Türk erkeklerine kıyasla (yüzde 6) daha yüksek seyretmektedir. Suriyeli erkeklerin dörtte biri

Şekil 7 İş arayanların ifade ettikleri başlıca iş bulamama nedenleri

Şekil 8 Türk ve Suriyeli gençler için uzun vadede Türkiye'de kalmayı belirleyen konular, ortalama puanlar

Şekil 9 Gençlerin kadın istihdamına ilişkin algıları

(yüzde 30) kızlarının dışarıda çalışmasına izin vermemekte, yine bu oran da Türk erkeklerine kıyasla (yüzde 10) daha yüksek seyretmektedir.

Efsane 10: Çalışmak isteyen kadına engel yok, yeter ki çalışmak istesin. Gerçek 10: Genç kadınlar iş ararken ve çalışırken çoklu ayrımcılığa maruz kalıyor. Ücret ayrımcılığı, kadın olduğu için reddedilme ve cinsel istismar temel engellerdir.

Daha önce çalışmış, hâlihazırda çalışan veya iş arayan kadınların dörtte biri (yüzde 26) ayrımcılığa maruz kalmış, yüzde 19'una benzer yeterliklere sahip erkeklere kıyasla daha düşük maaş teklif edilmiş, yüzde 16'sı kadın olduğu için reddedilmiş, yüzde 13'ü cinsel istismar korkusu yaşamış, yüzde 9'u ise çocuk bakım imkânlarının olmaması nedeniyle zorluklarla karşılaşmıştır. Kadınların üçte birinden fazlası (yüzde 35) düşük maaş almış, yüzde 20'si ayrımcılığa uğramış, yüzde 12'si cinsel istismar korkusu yaşamış ve yüzde 10'u ailevi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

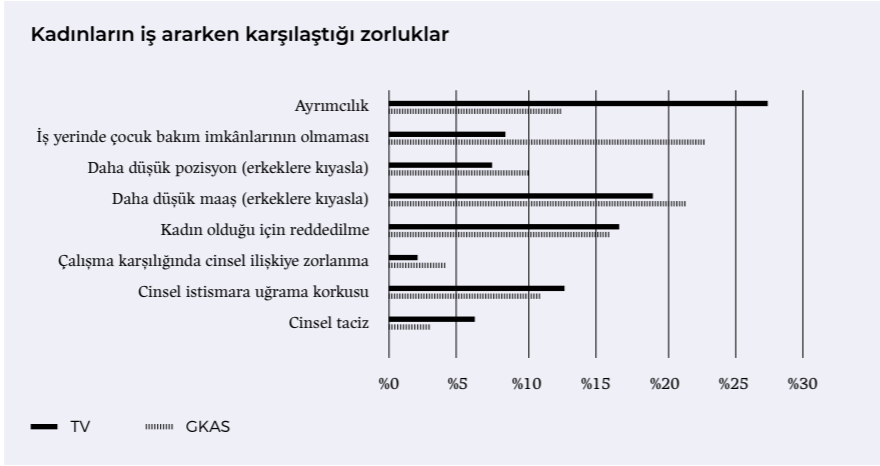
Efsane 11: İş yerinde öyle güzel ortamlar var; gençler hâlâ şikayet ediyor.

Gerçek 11: Gençler iş yerlerinde emek sömürsü, ihmal, duygusal-psikolojik şiddet, sözlü taciz ve yaşa dayalı ayrımcılık gibi kötü muameleye maruz kalmaktadır.

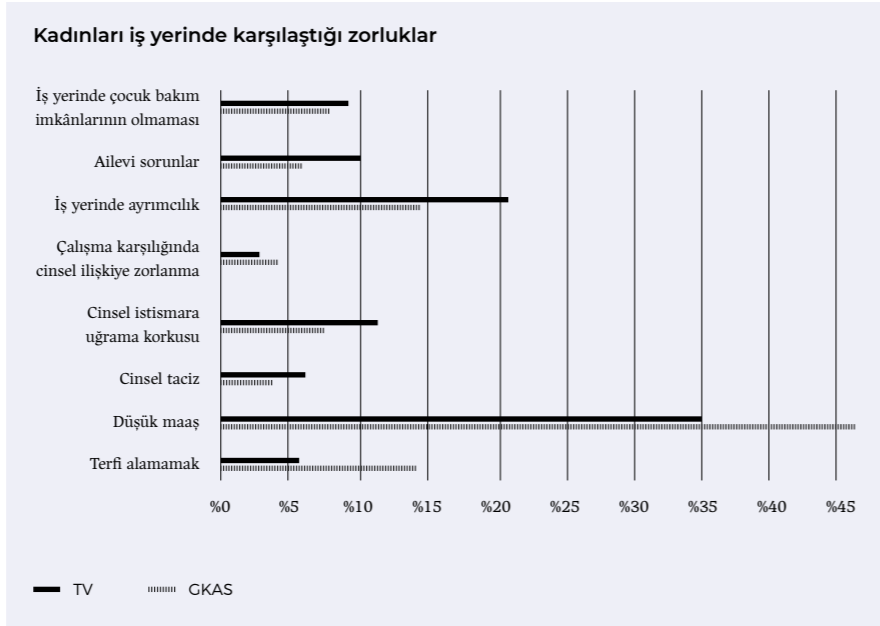
Suriyeli gençlerin yarısından azı (yüzde 46) ve Türk gençlerinin yüzde 68'i iş gücü piyasasında kötü muamele/şiddet gördüklerine dair herhangi bir bildirimde bulunmamıştır. Kötü muameleye maruz kalanlar arasında maddi istismar (yüzde 22), ihmal (yüzde 19), duygusal-psikolojik şiddet (yüzde 17), sözlü taciz (yüzde 11), yaşa dayalı ayrımcılık (yüzde 11) ve cinsiyete dayalı ayrımcılık (yüzde 8) en üst sıralarda yer almaktadır. Kadın olmak, Suriyeli olmak ve yükseköğretim diplomasına sahip olmak, kötü muameleye maruz kalma ihtimalini artırmaktadır.

Efsane 12: Gençler rahat iş arıyor. Çalışmadan para kazanmak istiyorlar.

Gerçek 12: Gençler insana yaraşır iş arıyor. Ücret düzeyi, sigortalılık, çalışma saatleri, çocuk bakım imkânları ve yapıcı bir çalışma ortamı temel beklentileri oluşturuyor.

Şekil 10 Milliyete göre kadın olarak iş ararken karşılaşılan zorluklar

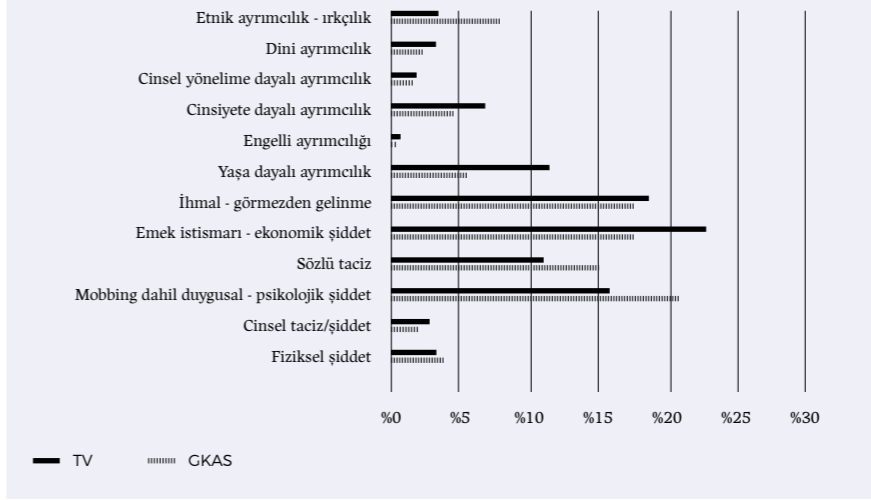

Şekil 11 Milliyete göre kadınların çalışırken karşılaşılan zorluklar

İdeal çalışma koşulları söz konusu olduğunda, Türk gençleri maaş düzeyine, emekli aylığına, sağlık sigortasına, işsizlik sigortasına ve çalışma saatlerine öncelik vermektedir. Suriyeli gençlerse en çok maaş düzeyine, çalışma saatlerine ve sağlık sigortasına öncelik vermektedir. Suriyeli gençler, önerilen her bir çalışma

koşuluna Türk gençlerinden daha az önem atfetmiştir. Genç kadınlar ücretsiz çocuk bakım imkânlarına erkeklere kıyasla daha fazla önem verirken, erkekler de çalışma ortamı/iş yeri kültürüne kadınlardan daha fazla önem vermektedir.

İş yerinde karşılaşılan ayrımcı uygulamalar

Şekil 12 Milliyete göre iş yerinde karşılaşılan ayrımcı durumlar

“Adil yönetim, hakkaniyetli ekonomik karşılığı alabilmek, huzurlu çalışma ortamı, personele dil kursları gibi kişisel gelişim imkânı.”

- TC vatandaşı, Erkek

“Ayrımcılığın olmadığı, herkesin birbirine saygılı olduğu, işçi haklarının korunduğu, işini severek yapan ve pozitif enerjili bir ortamda çalışmak isterdim.”

- TC vatandaşı, Kadın

“Ben freelance çalışmak isterim. Çünkü mesleğim buna uygun. Bu şekilde daha verimli olacağımı düşünüyorum. Yani bir iş yerine ofise gitmem gerekmiyor aslında.”

- TC vatandaşı, Kadın

“Esnek çalışma saatleri, çalıştığım işe karşılık maaş almak, iş yerinin kurallara uygun hareket etmesi.”

- Suriyeli, Kadın

Sonuç

Derinleşen ekonomik bunalım ve pandemi gençlerin iş gücü piyasasındaki deneyimlerini olumsuz etkilemektedir. Türkiye’de yaşayan gençler iş gücü piyasasında çoklu ve bileşik engellerle karşılaşmaktadır. Türkiye’nin ekonomik koşulları, düşük ücretler, iş bulabilmek için bir tanıdık ve referansın olmaması, istenen düzeyde iş deneyimlerinin olmaması ve iş yerindeki ayrımcılık ve hak ihlalleri gençlerin önündeki temel engellerdir. Bu engeller, kadınlar, mülteciler, düşük vasıflılar, hiç iş deneyimi olmayanlar, kayıt dışı çalışanlar ve evde bakım sorumluluğu olanlar için daha da ağırlaşmaktadır. İş beğenmemek, işten kaçınmak veya devamsızlık gibi önyargıların aksine gençler emek piyasasında ayrımcılığın ve sınıfsal baskının türlü hâlleriyle bezeli bir geçim mücadelesiyle karşı karşıyadır.

Türkiye’nin serbest piyasa kapitalizmi, temel evrensel bir insan hakkı olan insan onuruna yaraşır çalışma hakkını, özellikle gençler arasında adaletsiz, bireysel ve zorba bir rekabet alanına çevirmiştir. Hâlbuki, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne göre (Madde 23):

1. Herkesin çalışma, işini özgürce seçme, adil ve elverişli koşullarda çalışma ve işsizliğe karşı korunma hakkı vardır.
2. Herkesin, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, eşit iş için eşit ücrete hakkı vardır.
3. Çalışan herkesin, kendisi ve ailesi için insan onuruna yaraşır bir yaşam sağlayacak düzeyde, adil ve elverişli ücretlendirilmeye hakkı vardır; bu, gerekirse, başka toplumsal korunma yollarıyla desteklenmelidir.
4. Herkesin, çıkarını korumak için sendika kurma ya da sendikaya üye olma hakkı vardır.

Yaşam hakkı, eğitim hakkı, kanaat özgürlüğü gibi temel bir hak olan çalışma hakkını temin için bütünlüklü ve kapsayıcı bir sosyal koruma ve istihdam politikasına ihtiyaç vardır. Bu amaçla yapılan kamu harcamaları bir maliyet olarak değil bir yatırım olarak değerlendirilmelidir. Bu makale, tüm kalkınma paydaşlarının gençlerin insana yaraşır iş haklarından yararlanmalarının önündeki engellerin kaldırılmasında iş birliği yapmaları için bir eylem çağrısıdır.

Notlar

1. Araştırma raporunun İngilizce tam metnine çevrimiçi ulaşabilirsiniz: https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_853137/lang--tr/index.htm
2. Araştırmada geçici koruma altındaki Suriyeliler (GKAS) ve Türk vatandaşları (TC) yer almışlardır. Anket sonuçları, 2021 yılının 4. çeyreğinde Türkiye’nin kentsel bölgelerinde yaşayan gençleri (18-29) temsil etmektedir.